

УДК 343.213.3

Д. О. Князева, здобувач
Міжнародний гуманітарний університет
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства
Фонтанська дор., 33, Одеса, 65009, Україна

ЮРИСДИКЦІЯ *RATIONE LOCI* ГІБРИДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ СУДІВ

В статті висвітлено питання територіальної юрисдикції гібридних кримінальних судів. Визначено те, яким чином установчі документи таких судів фіксують їх територіальну юрисдикцію. Увага звернута на той факт, що Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне змушений був об'єктивно тлумачити принцип територіальності для того, щоб визнати власну юрисдикцію по окремим справам. Вказано на унікальний досвід закріплення в статуті гібридного суду для Східного Тимору положення про застосовність принципу універсальності. Запропоновано підхід, згідно якого принцип універсальності є допустимим і для гібридних судів Боснії і Герцеговини і Косово.

Ключові слова: гібридні кримінальні суди, юрисдикція *ratione loci*, об'єктивний територіальний принцип, принцип універсальності.

Постановка проблеми. Сьогодні все більшої популярності набуває думка про системну кризу міжнародного правосуддя. В підтвердження цього як правило наводяться труднощі в діяльності Міжнародного кримінального суду, який надто довго розглядає справи та має суттєві проблеми із збором доказів та налагодженням співпраці держав, нещодавно заява Південно-Африканської республіки про вихід з Римського статуту (яка, втім, швидше за все не відповідає вимогам національного права щодо виходу з міжнародних договорів), голосування в одній з палат парламенту Бурунді за вихід з Римського статуту, загальне невдоволення Африканського союзу щодо діяльності МКС. Усі ці позиції критики стосуються власне «міжнародної складової» системи міжнародної кримінальної юстиції. В той самий час, модель гібридного кримінального правосуддя все більше привертає увагу як ефективна та бажана форма переслідування за скоєння міжнародних злочинів. В цій статті плануємо розглянути одне із важливих питань гібридного кримінального правосуддя, а саме варіанти закріплення юрисдикції *ratione loci* таких судів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання гібридної кримінальної юстиції так чи інакше торкалися достатньо багато вітчизняних та зарубіжних юристів, основний науковий інтерес яких лежить в сфері міжнародного кримінального права та теорії міжнародного права. Серед них можливо виділити таких вчених як: С.С. Андрейченко, М.О. Баймуратов, П.Н. Бірюков, М.В. Буроменський, С. Віліамс, І.І. Дахно, Н.В. Дрьоміна-Волок, Дж. Еванса, Н.А. Зелінська, Г.В. Ігнатенко, С. Кабанас, Д.О. Коваль, І.І. Лукашук, М. Шоу та ін.

Метою даної статті є вивчення досвіду гібридних кримінальних судів минулого щодо закріплення та тлумачення їх територіальної юрисдикції. Важливість поставленої мети спровокована як евристичними міркуваннями, так і потенціалом для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з створенням нових гібридних кримінальних судів, в тому числі за ситуацією в Україні.

Виклад основного матеріалу. Традиційним способом визначення юрисдикції *ratione loci* гібридного кримінального суду можна було б назвати її прив'язку до території держави, щодо ситуації в якій й створюється такий суд. Проте, через упущення та особливу природу окремих гібридних кримінальних судів, їх територіальна юрисдикція не завжди визначена саме таким чином, якщо визначена взагалі. Розглянемо способи закріплення територіальної юрисдикції в статутах чи законах про гібридні суди, а також релевантну практику з питання територіальної юрисдикції, якої на сьогодні ще не сформувався достатньо багато.

Стаття 1 Статуту Спеціального суду для Сьєрра-Леоне вимагає скоєння злочину на території цієї західно-африканської країни для того, щоб Суд міг констатувати наявність

в нього територіальної юрисдикції. При цьому територія Сьєрра-Леоне розглядалася в об'єктивному (ефективному розумінні), про що буде сказано дещо згодом. Загалом ж про неможливість якогось розширювального тлумачення статті 1 Статуту висловився сам суд в справі Прокурор проти Сесая, Каллона і Гбао, де вказав, що прив'язка територіальної юрисдикції до території Сьєрра-Леоне не потребує подальших досліджень [10, р. 49].

Стаття 2.2 Статуту Спеціальних панелей з серйозних злочинів в судах Ділі, регулювала територіальну юрисдикцію без виключної прив'язки до території Тимору-Лесте. Визначалося, що Панелі можуть також розглядати злочини на підставі універсальної юрисдикції безвідносно до того, скоєнні вони на території Тимору-Лесте, громадянами Східного Тимору чи проти громадян Східного Тимору. Показовим є те, що в рішеннях UNTAET, які передували прийняттю Статуту та ще відображали нереалізовану згодом ідею про Міжнародний кримінальний суд *ad hoc* щодо Східного Тимору, вказувалося на виключну юрисдикцію панелей у районному суді Ділі щодо злочинів скоєних на території Тимору-Лесте (не передбачалась розширююча можливість використання принципів активної та пасивної персональності для розширення *ratione loci*) [3]. На практиці, спроби поширення юрисдикції гібридного суду для Східного Тимору на діяння, скоєнні поза його межами не мала багато успіху. В якості ілюстрації до цієї тези як правило використовують справу генерала Віранто, яка не просунулась далі видання ордеру на арешт через відсутність співпраці з боку індонезійського уряду [4, s. 127-128]. Рішення про видачу ордеру на арешт не сприймалося й міжнародною спільнотою в особі РБ ООН, яка дещо раніше визначила пріоритетні 10 справ для розгляду Панелями та не згадувала Віранто серед потенційних обвинувачуваних [1, р. 156].

Ще однією спробою, що не стосувалася міжнародного злочину була справа Прокурор проти Л. Каса. В цій справі Прокурор пробував поширити юрисдикцію Панелі на звалтування громадянином Східного Тимору громадянки Східного Тимору у Західному Тиморі. Юридичною підставою для цього визначалося те, що індонезійське кримінальне право знає інші принципи окрім територіального для встановлення кримінальної юрисдикції. В умовах, що склалися, Панель повинна була б застосувати право Індонезії *mutatis mutandis* та поширити свою юрисдикцію на злочин, представлений Прокурором у справі [9, р. 4]. Незважаючи на таку аргументацію, Палата строго віднеслась до букви власного Статуту та відзначила, що не має юрисдикції щодо загальнокримінальних злочинів, скоєних поза межами Східного Тимору. Принагідно Палата відмітила можливість поширення юрисдикції за кордони Тимора-Лесте у випадках, коли йдеться про міжнародні злочини [9, р. 6].

Статут Спеціального трибуналу для Лівану, як і договір між Ліваном та ООН, не визнають *expressis verbis* територіальної юрисдикції гібридного суду. Натомість, вказувалося, що Суд має можливість розглядати справи, пов'язані з терористичною атакою 14 лютого 2005 року та можливі інші терористичні напади, що мали місце на території Лівану та були пов'язані з атакою 14 лютого 2005 року. З одного боку, таке формулювання юрисдикції *ratione materie* детермінує й *ratione loci* юрисдикцію. Втім, як видається, широке формулювання форм вчинення злочину в Статуті (будь-яке сприяння, як зазначено в статті 2) та усвідомлення як укладачами Статуту, так і судьями, цілком ймовірного зовнішнього втручання в терористичну атаку 2005 року, дозволяють не прив'язувати юрисдикцію *ratione loci* до юрисдикції *ratione materie* абсолютно. За такого сценарію, територіальна юрисдикція Спеціального трибуналу для Лівану залежить від того, де були скоєнні злочини і, що тим чи іншим чином сприяли скоєнню нападу на кортеж прем'єр-міністра країни та інших атак, пов'язаних із згаданою. Легітимація Статуту Трибуналу резолюцією РБ ООН є тим фактором, що підтримує таку нашу інтерпретацію територіальної юрисдикції.

Щодо територіальної юрисдикції гібридизованих судів Косово та Палати з воєнних злочинів у Боснії і Герцеговині, погодимося з С. Вілліамс щодо того, що питання визначення їх територіальної юрисдикції не є надто особливими, через вбудованість цих гібридних кримінальних судів в систему національного судоустрою [6, р. 141]. Така вбудованість означає презумпцію поширення територіальної юрисдикції судів на злочини, що були

скоєнні на території відповідних країн. Схоже, за Вільямс, визначається й юрисдикція Надзвичайних палат в судах Камбоджі в договорі між Камбоджею та ООН та в національному законі про Палати [6, р. 141]. Вважаємо за необхідне додати важливе міркування до умовиводу Вільямс, яке полягає в тому, що згадана презумпція територіальної юрисдикції повинна, швидше за все, розумітися як правило за замовчуванням. Тобто, за загальним правилом, вбудованість гібридних кримінальних судів в систему національного судочинства й справді означає поширення територіальної юрисдикції на діяння, що мали місце на території відповідної держави. Втім, це загальне правило не повинно розумітися як абсолют та повинно корелюватися з предметною юрисдикцією конкретного гібридного трибуналу. Під цим розуміємо те, що національні кримінальні закони як правило містять положення про орієнтацію судової системи на застосування принципу територіальності для визначення власної юрисдикції. При цьому, ті ж закони, допускають відхилення від принципу територіальності в окремих випадках. К. Стасяк, польська дослідниця гібридних (інтернаціоналізованих, як вона їх переважно називає) трибуналів, на підставі аналізу кримінальних кодексів Боснії і Герцеговини та Косово робить висновок про теоретичну можливість застосування іншого, відмінного від територіального, принципу юрисдикції [5, s. 130]. Така можливість існує лише щодо окремих категорій злочинів, серед яких й ті, які ми називаємо міжнародними злочинами *stricto sensu* [5, s. 130] та які, безперечно, склали предметну юрисдикцію гібридних кримінальних судів в Косово, Боснії і Герцеговині та Камбоджі.

Завершуючи розгляд регулювання територіальної юрисдикції гібридних кримінальних судів звернемося до однієї з чотирьох актуальних для питання *ratione loci* справ (уже згадувались справи генерала Віранто, Л. Каси та Сесая-Каллона-Гбао). Мова йде про аносоване вище тлумачення території з точки зору об'єктивного (ефективного) підходу до її розуміння, яке знайшло своє чергове підтвердження в рішеннях Спеціального суду для Сьєрра-Леоне в справі Прокурор проти Чарльза Тейлора. Справу Тейлора в юридичній літературі згадують переважно у зв'язку з першим прикладом притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності діючого на момент скоєння злочинів голову держави. Втім, ця справа особлива ще й через тлумачення Судом власної територіальної юрисдикції, яка власне й дозволила згодом звернутися до розгляду справи по суті.

Принцип об'єктивної територіальності добре відомий міжнародному праву. Своє перше судове закріплення він знайшов у справі Лотус (Туреччина проти Франції), що слухалась Постійною палатою міжнародного правосуддя [7]. Більш того, в практиці міжнародних кримінальних судів [8, р. 70] та доктрині міжнародного гуманітарного права [2, р. 510-511] встановлено вважається ідея про те, що міжнародний збройний конфлікт матиме місце в разі будь-якої атаки однієї держави проти території іншої держави. Це свідчить про імплементацію міжнародним гуманітарним правом все того ж принципу об'єктивної територіальності. Згідно цього принципу та його інтерпретації в контексті міжнародного гуманітарного права, збройний конфлікт міжнародного характеру має місце тоді, коли здійснена будь-яка атака з території однієї держави проти території іншої держави. При цьому кількість жертв, продовжуваність та інтенсивність конфлікту не мають значення для його кваліфікації.

У справі Чарльза Тейлора згадуваний принцип отримав подальше визнання та інтерпретацію, хоча й не був належним чином прокоментований Судом. Так, в обвинувальному висновку Прокурора Тейлору інкримінувалися акти, ініційовані на території Ліберії (навчання повстанських підрозділів, надання зброї, зустрічі з лідерами Революційного фронту, віддання наказів представникам Революційного фронту). Це не вплинуло на перспективи колишнього президента Ліберії в суді, адже Суд відзначив шкоду, заподіяну Чарльзом Тейлором через третіх осіб як значну та доведену. Всерйоз навіть не розглядалося питання про те, що його дії можуть не підпадати під юрисдикцію Суду через те, що були скоєнні не на території Сьєрра-Леоне. Незважаючи на вищезазначене, екстратериторіальний характер діянь Тейлора все ж мали конкретні юридичні наслідки та досліджувалися судом. Щоправда, таке дослідження не було пов'язане з юрисдикційним питанням. За допомо-

гою кількох штрихів позначимо суть цього дослідження для того, щоб продемонструвати потенційну важливість встановлення екстратериторіального інгредієнту міжнародного злочину.

Так, як Судова палата у своєму вирокі [11, р. 2335, 2377], так і Апеляційна палата [11, р. 682-685] встановили, що той факт, що Тейлор був президентом Ліберії і діяв не з території Сьєрра-Леоне, є обтяжуючими відповідальність факторами. Причина цьому – обманута довіра, якою певний час користувався Тейлор. Так, він приймав участь у зустрічах ECOWAS, був одним із головних переговорників у Ломе та під час інших переговорів, ціллю яких було встановлення миру в Сьєрра-Леоне. Незважаючи на це, він одночасно проводив політику сприяння війні та видавав накази, мотивував до скоєння міжнародних злочинів та неприпинення воєнних дій проти визнаного уряду. Таким чином, екстратериторіальність його дій не лише не обмежує юрисдикцію *ratione loci* гібридного кримінального суду, але й може бути ним використана для обрання більш строгого покарання за скоєнні злочини.

Висновки. В якості висновків, звернемо увагу на те, що не у всіх статутах чи законах про гібридні кримінальні суди закріплювалася їх територіальна юрисдикція. Лише один з таких судів (Тимор-Лесте) був авторизований розглядати справи щодо універсальних злочинів, хоч й не користався своїм правом. Ще в одному випадку (Сьєрра-Леоне), територіальна юрисдикція *expressis verbis* визначалась через територію пост-конфліктної держави. У випадку з Ліванським трибуналом, висновок про його територіальну юрисдикцію впливає з формулювання предметної, проте він не дає змогу точно вказати чи міг би Трибунал розглядати справи, щодо діянь, що мали місце за межами Лівану, але були пов'язані з терористичною атакою на прем'єр-міністра країни). У всіх інших випадках (Косово, БіГ, Камбоджа) про територіальну юрисдикцію слід говорити в контексті її закріплення національним кримінальним правом. Разом з тим, вважаємо, що безпідставно стверджувати, що юрисдикція гібридних судів у позосталих трьох державах абсолютно обмежена територією цих держав.

Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне своїми рішеннями у справі Прокурор проти Ч. Тейлора підтвердив об'єктивне розуміння території застосовне до кримінальної юрисдикції *ratione loci*. Більш того, Суд використав факт вчинення злочинів екстратериторіально та посаду очільника держави, яку займав Тейлор, як обтяжуючі вину фактори при винесенні відповідного обвинувального вироку.

Список літератури

1. Fichtelberg A. Hybrid Tribunals: A Comparative Examination [Текст]: Springer New York, – 2015.
2. Gasser H.P. International Humanitarian Law: an Introduction [Текст] // Humanity for All: the International Red Cross and Red Crescent Movement. Berne: Paul Haupt Publishers, 1993. – С. 750.
3. Mello S.V. de. Regulation No. 2000/11 on the Organization of Courts in East Timor. [Текст] East Timor: United Nations Transitional Administration in East Timor, 2000.
4. Ostropolski T. Zasada jurysdykcji uniwersalnej w prawie międzynarodowym. [Текст] Warszawa, 2008. – 350 с.
5. Stasiak K. Trybunały umiędzynarodowane w systemie międzynarodowego sądownictwa karnego [Текст] Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012. – 326 с.
6. Williams S.J. Hybrid and Internationalized Criminal Tribunals [Текст]: Jurisdictional Issues // 2009.
7. The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction [Текст]. The Hague, 1995.
8. Prosecutor v. Leonardus Kasa, Judgement [Текст] Dili, 2001. – 8 с.
9. Prosecutor Against Issa Hassan Sesay, Morris Kallon, Augustine Gbao [Текст]. – Freetown, 2009. – 834 с.
10. Prosecutor v. [Текст] Charles Ghankay Taylor. Trial Chamber Judgement. – Freetown, 2012. – 2359 с.
11. Prosecutor v. [Текст] Charles Ghankay Taylor. Appeal Chamber Judgement. – Freetown, 2013. – 349 с.

Стаття надійшла 25.11.2016 р.

Д. О. Князева, соискатель
Международный гуманитарный университет
Кафедра международного права и сравнительного правоведения
Фонтанская дор., 33, Одесса, 65009, Украина

ЮРИСДИКЦИЯ RATIONE LOCI ГИБРИДНЫХ УГОЛОВНЫХ СУДОВ

Резюме

В статье освещены вопросы территориальной юрисдикции гибридных уголовных судов. Определено, каким образом учредительные документы таких судов фиксируют их территориальную юрисдикцию. Внимание обращено на тот факт, что Специальный суд для Сьерра-Леоне вынужден был объективно толковать принцип территориальности для того, чтобы признать собственную юрисдикцию по отдельным делам. Указано на уникальный опыт закрепления в уставе гибридного суда для Восточного Тимора положения о применимости принципа универсальности. Предложен подход, согласно которому принцип универсальности является допустимым и для гибридных судов Боснии и Герцеговины и Косово.

Ключевые слова: гибридные уголовные суды, юрисдикция *ratione loci*, объективный территориальный принцип, принцип универсальности.

D. O. Knyazeva, Applicant
the International Humanitarian University
the Department of International Law and Comparative Law
Fontanskaya dor., 33, Odessa, 65009, Ukraine

RATIONE LOCI JURISDICTION OF HYBRID CRIMINAL COURTS

Summary

The article highlights the issue of territorial jurisdiction of the hybrid criminal courts. It is determined how the founding documents of such courts describe their territorial jurisdiction. Attention is paid to the fact that the Special Court for Sierra Leone was forced to objectively interpret the principle of territoriality in order to establish its own jurisdiction on particular cases. It further specified the unique practice of the principle of universality enshrinement in the statute of the hybrid court for East Timor. The article proposes an approach, according to which the principle of universality is acceptable for hybrid courts in Bosnia and Herzegovina and Kosovo.

Key words: hybrid criminal courts, jurisdiction *ratione loci*, objective territorial principle, the principle of universality.